

премошћење

Александар Зиновјев

ЖИВИ

ПОЛИТИЧКИ ВАНДАЛИЗАМ

Непристојни натписи на портретима вођа и на плакатима, доцртавање вођама бркова и пробадање очију на портретима, скрнављење споменика класика марксизма-лењинизма и биста руководица партије и владе – све то је најобичнија појава совјетског живота. То је, фактички, постало толико нормално за совјетске грађане, као и одлазак на састанке и митинге. А понекад се чак оно прво и ово друго чине истовремено. Секретар градског комитета партије за идеологију једном се жалио, да после митинга више од половине портрета и транспарената постаје неупотребљиво због хулиганских испада „неодговорних лица”. Једном сам својим очима видео постаријег оца породице, награђеног орденима и медаљама за радне подвиге, како је, мислећи да га нико не гледа, на портрету Брежњева написао непристојну реч. Али у Партграду је „политички вандализам” (новинарски израз) задобио посебно грубе форме у вези са бистом бившег секретара ЦК КПСС Митрофана Лукича Обојкова, постављеном у Новим Липицама. Биста је „подигнута” (како су писале новине) након што су Митрофану Лукичу, поводом тридесете годишњице победе над фашизмом, доделили звање Хероја Совјетског Савеза „за особите заслуге” у организовању партизанског покрета у земљи за време Великог Отаџбин-

ског рата против Немачке. Тако се златној звезди Хероја Социјалистичког Рада, коју је добио као први секретар обласног комитета партије, придружила златна звезда Хероја Совјетског Савеза, и Митрофан Лукич је стекао право на бронзану бисту. У чему су се састојале његове „особите заслуге” током рата, то нико није знао. Уосталом, нико ништа није знао ни о заслугама самог Брежњева, који је постао носилац највећег броја награда у историји човечанства. За време рата Митрофан Лукич је био начелник гарнизонског купатила и перионице рубља у Партграду. Истовремено се водио као командир обласних партизанских одреда, који је требало да буду оформљени у случају да Немци окупирају област. Али Немци никад нису стигли до Партграда. Без обзира на то, Митрофан Лукич је крај рата дочекао у чину пуковника и са десетак ордена и медаља. За време Хрушчова је направио каријеру у партијском раду. За време Брежњева постао је први секретар Партградског обласног комитета партије, а затим и секретар ЦК КПСС.

Одмах после свечаног откривања бронзане бисте Митрофану Лукичу, на гранитном постољу појавила се позната непристојна реч од пет слова. Реч је избрисана, али се појавила опет. И то је тако ишло две недеље сваки дан. Начелник Управе КГБ-а Горбан је наложио да се организује двадесетчетворочасовно дежурство агената КГБ-а око бисте. И – реч се појавила опет. Кад су Горбана известили о томе, био је толико потресен да је аутоматски написао дату реч уместо свог потписа испод важног документа. После тога непристојну реч на монументу Митрофана Лукича више нису ни брисали. Сви су навикли на њу и више нису обраћали пажњу. Али једном су пензионери, седећи на својим клупама на булевару, где је била постављена биста, осетили непријатан мирис, који је допирао из њеног правца. Пажљивије погледавши подножје монумента, где би, по замисли, требало да стоје букети цвећа од трудбеника који обожавају своје вође, пензионери су приметили велике гомиле свежих људских екскремената. Пензионери су своје откриће пријавили Управи КГБ-а, закључивши да ту „мирише на политику”. У свом колективном писму КГБ-у пензионери су написали да „почевши са засеравањем споменика и портрета вођа, неодговорна лица могу стићи дотле да пуцају и бацају бомбе на њих”. У Управи КГБ-а је одржано ванредно саветовање поводом „скрнављења светиња”.

– Портрете и паролe треба вешати тако да хулигани не могу да их досегну – закључио је друг Горбан. – А најближу околину споменика треба тако уредити да њихово засеравање буде скопчано са несавладивим тешкоћама.

Травњак око бисте Митрофана Лукича засађен је бодљикавим жбуњем. И непријатељски испади на датом сектору изградње комунизма редуковани су на подношљив ниво. Али нису сасвим престали. После неколико недеља монумент је опет постао мета вандала. Бодљикаво жбуње ишчупано је са корењем.

Теоретичар је предложио да се у стихијски покрет скрнављења споменика совјетских руководилаца унесе професионално разрађени теоријски програм борбе, као што су некад социјалистичке идеје унете у стихијски раднички покрет. Предложио ми је да станем на чело тог покрета, наглашавајући то да за мене бодљикаво жбуње не представља препреку, пошто моје протезе не осећају убоде трња. Захвалио сам се на тако високој части, одбијајући улогу вође овакве смрдљиве опозиције. Теоретичар је рекао да пропуштам јединствену прилику да се прочујем у целом свету и станем раме уз раме са највећим поборницима људских права.

(...)

ИДЕОЛОГИЈА НАКАЗНОСТИ

По Теоретичару, однос норме и наказности може бити једноставан и очигледан само у најпримитивнијим случајевима. Норма сама по себи реално уопште не постоји. Норма је само апстракција од наказности, а наказности су реалност норме. Норма постоји само у наказности-ма. Али ми ипак говоримо о норми као о реалности. Овде су помешани појмови. Постоји апстрактна норма и реална норма. Реална норма је реална наказност, која је најближа апстрактној норми, тј. идеалу. Зато постоје нормалне и ненормалне наказности, наказности другог нивоа. Фактички, наказама и зову само оне на другом нивоу. Али где је граница? То је само у крајњим случајевима јасно. На пример, ти немаш ноге, и ту нема проблема. Ја имам руке. Али какве? Очигледно да за норму није довољно пуко постојање руку и ногу. Потребно је имати руке и ноге одређеног квалитета. У неком примитивном друштву ја бих био осуђен на смрт. Највероватније би ме убили одмах по рођењу. А у нашем друштву живим захваљујући човекољубљу и чак доносим том друштву одређену корист. Али то не одстрањује моју самосвест о наказности. У том грму и лежи зец. Долазио ми је један пијаниста. Такорећи, савршено здрав човек. Али у његовој руци крије се мана, која га спречава да постане заиста велики пијаниста. И свест о томе претворила му је живот у прави кошмар. Саветовали су му да промени професију, како би се осећао као пуновредна личност. Али пијаниста више није могао да избаци из главе мисао да је имао шансу да постане велики пијаниста, али није могао због неке безначајне, неприметне чак и за специјалисте мане. Конкретно, понекад му се реакција малог прста леве руке успоравала на делић секунде и, такође, прст му се померао у страну за делић милиметра мање него што је било потребно. За њега је тај ништавни природни дефект био озбиљнији него за мене дефект мојих руку. Питао је може ли се тај дефект некако отклонити, или бар

компензовати. Теоријски је могуће, а практично је то много сложеније него компензација твог или мог дефекта. Ту делују специфични закони. Што је отклон од идеала мањи, тим сложенији мора бити поступак или уређај који га компензује. Саветовао сам му да једноставно бира репертоар тако да прст леве руке што мање утиче на интерпретацију. Али он рече да је то још горе, јер му тада остали прсти раде лошије. Као што видиш, и од нашег случаја може бити акутнији.

Теоретичар сматра да је наказност закономерна појава у природи и у друштву. Понекад и понегде појављују се читави наказни светови. Кад се наказе не би појављивале саме од себе, људи би их смишљено стварали. Само захваљујући наказама здрави људи могу бити свесни своје нормалности. Тако да су и сами отклони од норме – норма. Ненормално је нешто друго, а то је случај кад отклони од норме почињу доминирати над нормом, кад наказност постаје чешћа појава него нормалан образац. Тада се све изврће и наступа деградиција. Страшно је бити наказа у друштву нормалних људи. Али је још стопут страшније бити наказа у друштву наказа. И још хиљаду пута страшније остати нормалан у маси наказа. Норма је стање најадекватније стабилним условима живота, најбољи механизам индивидуалног самоочувања. Наказност је квар у том механизму, слабљење способности индивидуалног самоочувања. Наказе преживљавају само захваљујући механизму колективног самоочувања. И зато су наказе природни комунисти. Комунизам као систем живота не само што одговара наказама – он захтева наказност као услов свог самоочувања. Најстрашније од свега је то што будућност припада наказама. Будуће друштво биће друштво у неком смислу непуновредних људи.

Биће то друштво моралних, психичких, душевних, интелектуалних и физичких наказа. То уопште није тешко предвидети. Нуклеарне пробе. Вештачка исхрана. Бактериолошки, генетски, психолошки и други експерименти. Фармакологија. Ја сам, на пример, типична жртва мирнодопског коришћења атомске енергије, Слепац – пилуле за контрацепцију. А колико нас има таквих?! Знате ли колико се само у нашој области рађа разних наказа са деформисаним удовима или сасвим без њих, без ушију, очију?! А то је тек почетак. Ми смо само прве ласте новог друштва. И сваке године проценат новорођенчади са деформитетима расте. А још није ни било рата! Психохемијска средства још нису употребљена! Шта ће тек бити после тога? Треба бити спреман за то, да ће физичка наказност постати норма, слично као што су морална и душевна наказност већ фактички признати за норму. Доћи ће време када ће такозване здраве људе, ако таквих још остане или ако се буду појављивали, специјално инвалидирати, као што данас покушавају да лече инвалиде. Термин „инвалид” биће замењен термином „валидан”.

Физичка наказност још и није оно најстрашније. Страшнија је духовна наказност. Она је неизбежна последица самог живота у друштву. Човек је по природи универзална животиња, неспутана никаквим ограничењима. Али он се рађа и живи у друштву себи сличних. Да би се могло живети у друштву, људи ограничавају један другог. И ма како добра била та ограничења, колико год добрим намерама се руководили људи, резултат њиховог узајамног ограничавања је производња духовних наказа. Духовно здрав може бити само човек са сасвим примитивном психом. Развој ума човека, васпитање и образовање, гомилање интелектуалног искуства – све то представља процес формирања духовних наказа и чудовишта.

Наказе су увек постојале и постојаће. Постоје одређени закони који то осигуравају. Они су универзални. На пример, са тачке гледишта наказе, сви људи су наказе или треба то да постану. Тајна машта свих наказа је да сви људи буду једнако несрећни као они. Они осећају задовољство само приликом сусрета са још већим наказама. Само несрећа здравих може их накратко усрећити; стање среће се у наказа не задржава дуго.¹ Наказе не класификују људе по полу, годинама, класи или професији, него по врсти и степену наказности. Најбољи умови нашег комбината већ неколико година раде на универзалној класификацији наказности, али још нису остварили задовољавајући резултат. Теоретичар је предложио следећу методу класификације наказности и мерења њиховог степена. Треба саставити детаљан списак свих могућих наказности и затим спровести анкету међу становништвом по свим правилима социолошких истраживања, како људи сами себе дефинишу у односу на типичне наказности. На пример, од човека се тражи да одговори на питање по коју цену (тј. у замену за коју ману) би пристао да се избави својих недостатака. Ти недостаци могу бити и скривени. Анкетирани лица са стандардним манама, оне би се могле класификовати. На пример, боље је без једне руке, него без једне ноге. И тада се за сваког човека може одредити тачан квантитативан израз степена његове наказности. На пример, да ли би ти пристао да жртвујеш једну руку, да би добио здраву ногу? Пристао би. А ја бих пристао да жртвујем једну ногу да бих имао једну здраву руку. Значи ли то да смо ми наказе исте категорије? Не. Ипак је боље бити без обе ноге, него без обе руке. Да ли би се ти мењао са мном? Не би. А ја бих се радо мењао с тобом. Значи да сам ја наказа више категорије.

Ми смо жива бића. Основа живота је стремљење ка самоочувању. Све што имамо је развој заштитне реакције живота. Ако је наказност неизбежна, зашто је не бисмо у смислу самозаштите прихватили као

¹ По преводиочевим сазнањима, стање среће се може задржати дуго само код особа које су на неки начин душевно поремећене.

чињеницу, зашто не бисмо извукли корист из ње? Обрати пажњу на то да многе жене воле да имају посла са слепцима, јер ови не виде њихове мане и одликују се већом похотом. Хромима и безногима уступају место у јавном транспорту. Импотентни су ослобођени заморних брачних дужности. Душевне наказе су ослобођене тешкоћа скопчаних са животном активношћу. И тако даље. Дата нам је пуна слобода да изражавамо и маскирамо своју душевну наказност, могућност да се наслађујемо њоме, да је оправдавамо, намећемо другима. Свака наказност има своје добре стране и, обрнуто, свака врлина подразумева неку наказност. Из овог постулата следи: ако видиш у понашању човека нешто хвале вредно, тражи у његовој основи неку нескривену или скривену ману.

Да би се живело мање-више подношљиво, свака наказност мора бити нечим компензована. Најраширеније и најјаче средство за то је нека друга наказност, која причињава задовољство, тј. разврат. Зато су наказе обично брбљивци, похотљивци, вулгарни, цинични, злуради, осветољубиви, славољубиви, користољубиви... Дај ми пример макар једне наказе која не подлеже дејству овог закона. Знам ја да ти имаш репутацију суздржаног, аскетског, племенитог човека. Али то је такође облик разврата, односно, нарушавање одређене норме. Човек који упорно избегава контакте са женама или пиће, исто је тако развратник као и човек који блуднички или се опија. Ти си изабрао не негативан, него позитиван облик разврата да би компензовао своју наказност. Сигуран сам да би волео да збациш своју белу мантију и почнеш да грешиш. Али теби би то било једнако тешко као женскарошу и пијаници да дигне руке од жена и пића. И то је поуздан знак разврата. Ја компензујем своју наказност развратом мисли. У својим интелектуалним конструкцијама не знам ни за каква морална ограничења. Способан сам да развијем теорију која се заснива на каквим било постулатима, између осталог и на крајње нехуманим. Као што видиш, ни ја нисам измакао закону дејства компензације.

(...)

У КЛУБУ

Време је лепо. И наше расположење такође. Ми – Лудак, Психолог, Агент, Бард и ја – седимо у Клубу. Њих четворица пијуцкају молдавско вино, које је негде испод тезге набавио Психолог.

– Има врло необичних случајева – каже Психолог. – И немогуће им је наћи научно објашњење. Да се нисам сам уверио у њихову реалност, никад не бих поверовао. Послали су нам једног човека. Ма није ни човек – човечуљак. Обичан молер. Ћутљив. Мршав. Никакав. Али

он је поседовао једно необично својство: свако ко би покушао да му нанесе или би му нанео неко зло, био би на одређен начин кажњен. На пример, благајница која му је издавала плату решила је да га превари. Видела је да има посла са слабићем и туњавком, па је закључила да се неће бунити. И, уместо новчаница од десет рубаља, издала му је – сторубљовке! Једном су га напали пијани хулигани, спремни да за сићу за кољу човека. Један је замахнуо да га удари ножем – и убо свог компано. Његови суседи у комуналном стану су три године захтевали да се исели. Најзад, пристао је на собичак у некој бараци. И чим је напустио стан, срушио се плафон и обогољио суседе који су прослављали његово исељење!

– А зашто су га послали код вас?

– Па знате какав је наш народ. Таквих који би да нанесу зло ближњем има колико год хоћеш. Да су га оставили на слободи, несрећни случајеви би се наставили. А то је онда нехумано.²

– А колико често доспевају у лудницу партијски радници? – упитао је Агент.

– О томе не постоје статистички подаци – одговорио је Психолог. – Осим тога, партијске раднике не шаљу у обичне луднице. Одмах их воде у Москву, и тамо они нестају. А њихове извештавају о „превременој смрти”. То је сасвим хумано.

– И шта ће сад бити са оним молером?

– И њега ће одвести у Москву. У последње време су им такви типови постали врло занимљиви. Ја бих могао да напишем потресну књигу о њима. Стотине таквих су прошле кроз моје руке. Али...

– Али?

– Сва документација о њима је „строго поверљива”. Такву књигу ми нико не би објавио. А мене би од лекара претворили у пацијента.

– А ми тренутно припремамо материјале за тајни извештај Крутова о морално-идеолошкој ситуацији у области – рекао је Агент. – Наређено нам је да прикупимо податке по принципу „истина и само истина”! Не можете ни да замислите каква је септичка јама наш Партград у том смислу.

– А можда баш у тој септичности лежи снага нашег морала и идеологије – убацио сам се у разговор.

² Међутим, психолог озбиљно греша тврдећи да се овоме не може наћи научно објашњење. Објашњење лежи у елементарној статистичкој вероватноћи. Било би управо чудо када би сви људи, тј. сваки појединац, био, нпр. 50% срећковић, 50% баксуз. Напротив, природно је да свако својство – и његова супротност – буду у неједнакој мери распоређени међу људима. Случајеви када код неког појединца одређено својство и његова супротност стоје у сразмери 50–50 или 100–0% врло су ретки, али јасно је да и такви постоје. Тако да је сасвим могуће и управо нормално постојање и таквог појединца каквог је Психолог описао.

– Тачно! – рекао је Психолог. – Па ти си геније! Ето ко би требало да се бави идеологијом!

– Кад бих ја изрекао такву генијалну мисао, одмах би ме отпустили – рекао је Агент. – А где бих после нашао тако добро место? Не, боље нека се они тамо сами испетљавају из тога!

– Тебе би требало оженити – одједном ће Психолог. – Ако хоћеш, наћи ћу ти такву младу да сви партградски мушкарци цркну од зависти.

– Ма где ћеш је наћи? – рекао је Агент. – А иначе, не бих ја имао ништа против да мењам своју стару жену за нову.

– Имамо ми у болници сјајне жене, које су застраниле по питању породице и верности замишљеним мужевима. Боље од њих нећеш нигде наћи. Неће те преварити. Одржаваће кућу у фантастичном стању. Шта кажеш?

– А како ће је пустити из болнице?

– Потписаћеш изјаву да је узимаш на своју одговорност, и готово.

– А шта ако почне да изводи нешто онако?

– Можеш да је замениш за другу.

– Е, свака вам част!

Видимо, дакле, испразан разговор, као и сви други у оваквим приликама. Али то није битно. Важно је то да седимо заједно, да нас нека невидљива сила чини међусобно врло блиским. Има таквих тренутака, када се чини да због њих и постоји читав живот. Сад је наступио управо такав тренутак. И сви ми смо то осетили.

– Како је лепо, момци – рекао је Лудак. – За један овакав тренутак исплати се патити годинама, па чак и жртвовати живот.

– Испричаћу вам у вези с тим једну кратку причу – почео је Бард. – Било је то у јуну 1944. године. Био је невиђено леп дан. Испало је некако тако да се много тога доброг поклопило. Лепо време. Лепа природа. Затишје на фронту. Планирани напад је одложен. Добро су нас нахранили. Издали су нам нове униформе. Окупали смо се и обријали. Расположење рајско. Одједном смо сви били пријатељи. Делили смо дуван и хлеб. Давали смо један другом своје адресе. То блаженство је трајало два сата. А онда су нам одједном наредили да скинемо нове униформе и обучемо старе. Затим су нас постројили и потерали на минско поље и бодљикаву жицу испред непријатељског утврђеног пункта. Напад је био бесмислен. Скоро читав батаљон је изгнуо узалуд. После смо ми, малобројни преживели, сазнали да смо она два сата блаженства добили грешком. Очекивао се долазак самог Стаљина на тај део фронта, а нас су помешали са другим батаљоном, где је требало да се „неочекивано” појави Стаљин. Стаљин је своју посету фронту одложио, грешка са батаљонима је откривена, па су решили да нас казне за грешку коју нисмо ми начинили. Генерал из Москве је наредио да нас пошаљу на мине. Зашто вам то причам? Ствар је у то-

ме, да смо моментално заборавили на оне тренутке среће, о којима смо говорили да се због њих може годинама патити...

– Све зависи од тога како гледаш на свој живот, у каквим појмовима га осмишљаваш – јавио се Лудак. – Рецимо, на пример, да си завршио факултет, читао си поезију и филозофију и све тако нешто. А онда си доспео у војску као обичан редов. Аристотел и Шекспир су заборављени. Твоје мисли и осећања заокупљени су најприземнијим бригама: јести, спавати, побећи из касарне на пар сати, пити се, провести се са неком женском. Шта се десило? Обичан животни случај, прича која изазива само досаду. Али ако кажеш себи да се у твом примеру одиграла промена система вредности, онда ће тај банални случај већ изгледати као пример за нешто грандиозно. И код Наполеона је дошло до промене система вредности након што је постао император. И код Лењина након што се нашао на челу прве у историји социјалистичке државе. Захваљујући појмовима већег степена општости уздижеш свој бедан живот на ниво живота краљева, војсковођа, великих истраживача и уопште најзнаменитијих представника људског рода. Ево, нас двојица сад седимо поред контејнера за ђубре у друштву најстрашнијих изданака нашег совјетског пакла. Јад и беда. Смрад и прљавштина. А погледај то са тачке гледишта виших категорија, и наш разговор уздићи ће се на ниво Платонових или Аристотелових беседа са ученицима.

– Али тешко да ћемо при том открити силогизам.

– А што да га откривамо? Од таквих открића човека једино спададне мрзовоља. Осим тога, није искључено да ћемо доћи до неког много већег открића него што је то силогизам, нешто упоредиво са открићима Буде или Христа.

– Сећаш се Опанкова? Он је већ начинио такво откриће. И како је завршио?

– А колико буда и христоса су умрли непознати, пре него што су један Буда и један Христ ушли у историју. И ко зна, можда су та имена заправо збирна, а не индивидуална. И можда ми сад уносимо наш мали обол у велико откриће будућег Буде или Христа. Погледај на наш живот с те тачке гледишта, и видећеш да је он предиван.

– Значи, ти предлажеш не борбу за промену услова живота, него промену нашег односа према њему?

– Ако је немогуће променити услове живота, зар није логично да се променимо ми сами, тако да нам наши одвратни услови почну изгледати најбољи могући?

– Логично је. Али постоје и границе за наше субјективне промене. Добро је ако спољни услови леже унутар тих граница. А шта ако они излазе ван њих? На пример, у условима наше климе занемаривање одеће, стана и хране излази ван граница биолошких могућности човека. Осим тога, ми морамо ићи на посао и подређивати се правилима нашег колектив-

ног живота. И ми се једноставно не можемо унутрашње изменити тако како нам ти предлажеш. И шта онда?

– Чекати крај. Живот је кратак. Ниси се ни осврнуо, а већ те нема. Само мало стрпљења, и сви наши проблеми ће бити решени.

(...)

ЧУДО

Пре неколико година је нека слепа девојка, шетајући по шуми, одједном прогледала и наводно видела Мајку Божију. Зашто и како је слепа девојка забасала у тај честар где и људи са добрим видом не залазе, остало је нејасно. На место где се одиграло чудо почело је ходочашће. Затим се десило и друго чудо: престао је да храмље целом граду познати пијанац по надимку Хроми. Пропагандисти из друштва „Знање” тврдили су да је код Хромог само надимак имао везе са хромомшћу. Али сад им више нико није веровао. На Светилишту су предузимљиви попови брзо саградили капелицу, претходно добро потплативши оне који су то могли да спрече. Слепац је такође одлучио да посети Светилиште. Мене је изабрао за водича, рекавши да би и мени тај пут могао користити. Ја рекох да чак и Божија чуда имају своје границе. Једно је излечити човека од сумњиве хромости, а нешто сасвим друго – вратити безногом ноге. Слепац се сложио са мном и додао да би и он, како би прогледао, морао имати очи, без којих је и рођен. Али можда у том Светилишту ипак има нечег?

Кад смо се враћали, Слепац рече да је схватио зашто људи хрле до Светилишта. Они одржавају репутацију Светилишта не зато што тамо оздрављују, већ зато што одлазе онамо као на свечаност. Светилиште се налази у самим људима. Потребна је, само, нека општепризната тачка у простору, где се Светилиште затворено у човеку испољава. Наравно, ако га у човеку уопште има. Данас је он, Слепац, открио да у њему није остало ништа свето. Ја рекох да ако је његове теорија о Светилишту тачна, онда ни у мени није остало ништа свето.

МОЈЕ ФУНДАМЕНТАЛНЕ ГРЕШКЕ

Сутрадан су Теоретичар и Социолог свратили у мој кабинет. Испричао сам им о посети Светилишту. Они се насмејаше. Теоретичар је рекао да је Слепчева теорија тачна само у односу најпримитивнијих индивидуума, и посаветовао ме да се више не дружим са њим.

– Знаш ли у чему је твоја фундаментална грешка? – упитао ме је.
– У томе, што тражиш реално решење илузорног проблема. Треба

окренути однос и наћи илузорно решење реалног проблема. Шта ће Слепцу очи? Да види како је живот одвратан? Не вреди. Без очију има бар некакав алиби. А патње здравог човека су горе од патњи наказа. Ако је наказа, на пример, лишен женске љубави, то је у реду, јер је он наказа. А кад се здрав човек нађе у таквој ситуацији, онда је то неправедно. Слепчеве патње су резултат нарушавања адекватности самосвести индивидуума његовим објективним положајем и могућностима. Он је за свој недостатак сувише паметан, сувише образован, сувише имућан. Његове патње су вештачки култивисане. Остави му их. Без њих би му било још горе.

Затим је разговор скренуо на пороке и врлине. Теоретичар је и овог пута развио читаву теорију. Рекао је да се може живети с тајним пороцима, али не и с тајним врлинама. Пороци ће се пре или касније сами испољити, а врлине – никад. Врлине се изграђују с рачуницом да буду виђене. И зато их други врло тешко примећују. Пороке свако настоји да сакрије, и зато их други лако примећују. Пороци су природни, и зато их људи крију. Врлине су вештачке, и зато свако настоји да их демонстрира. Врлине се појављују онда кад је одсутна могућност да се човек препусти пороку, кад је присутан страх од казне за порок и када се врлина добро награђује. Порок је сам по себи награда. Врлина тражи награду споља. Врлина се намеће силом, порок долази без напора. Врлина је пењање горе, порок пад доле.

Ја рекох да су те идеје изнад моје моћи поимања, и да се ја придржавам најпримитивнијих представа о добру и злу, о пороцима и врлинама. Чинити добро људима и уопште настојати бити добар – мени ту све изгледа савршено јасно и просто. Онда је на мене скочио Социолог.

– Појмови добра и зла – рекао је – укључују субјективну оцену поступака, а она се разликује код разних људи. Осим тога, поступци људи могу се оцењивати као такви, по њиховим намерама, и по њиховим последицама. Човек који настоји да чини зло другима не постиже увек тај циљ. Често је резултат његових поступака – добро. А човек који настоји да чини добро, често самим тим причињава људима зло. Само од индивидуалних особености зависи ко ће заузети какав морални став. Искуства милиона људи показују да су оба става лоша. Човек који настоји да чини зло изазива мржњу и презир своје околине. А онај који настоји да чини добро постаје предмет подсмеха те исте околине.

– И какав закључак ти извлачиш из тога?

– Закључак је очигледан, и сви људи га извлаче за себе: живи како се може, претварај се, прилагођавај се, тражи у свему личну корист, избегавај непријатности. У овом свету ничег другог нема и не може бити. Јер ми нисмо никакав продукт божанског деловања него само облик кретања материје. Ево, видиш муву како налеће на стакло? С тачке гледишта вечности и бесконачности материје, ми смо само безначајне муве.

– Сматраш да је идеја чињења добра људима уопште узев погрешна?
– Не, него бесмислена. Она је логички противречна и практично неизводива. Може ли се чинити добро будући свестан тога да чиниш добро? Кад је у питању неразумна природа, могуће је. Али за разумна бића – није. Јер свест о томе да чиниш управо добро, претвара процес чињења добра у нешто неискрено и лицемерно. Доносити корист људима и чинити добро нису једно те исто. Прво је појава практичне рачунице, друго – појава у области морала. Људи су помешали најелементарније појмове и упорно се труде да допринесу свеопштој помутњи умова и осећања!

– И уопште – закључио је Социолог – сви текстови и разговори на тему добра и зла, порока и врлина имају једну темељну грешку: у њима се пороци и врлине разматрају као људске особине. А заправо су то социјални односи који се само испољавају у форми људских особина. Ти социјални односи приморавају људе да чине поступке, на основу којих им приписујемо одређене особине. Узмите, на пример, Грובהа. Да ли је он порочан или пун врлина? Ни једно, ни друго. Он је добар породичан човек. И већини сарадника одељења такође је добар. Ако би требало да бирају између Грובהа и Горева – изабрали би Грובהа. Зашто? Горев им не одговара. Поставља сувише високе захтеве и пред себе и пред друге. Има сувише много врлина, и у томе лежи његова порочност.

Социолог и Теоретичар су отишли. А ја сам устао, отворио прозорче за проветравање и дуго терао муву помажући јој да пронађе пут напоље, како сам у први мах мислио – на слободу. Мува је излетела. Затворио сам прозор. И тек тада сам схватио да смо на прагу хладне зиме и да сам истерао муву у сигурну смрт.

(...)

Одломци из романа *Живи*

„Живи! Кад си се већ родио, живи. Живи, без обзира на све. Ако си се родио као бубашваба, живи као бубашваба. Ако си рођен као пацов – живи као пацов. Ако си рођен као орао – живи као орао. Кад истекне твоје време – нестаћеш. А док си жив – живи. И радуј се самој чињеници живота”, – понавља себи Андреј Иванович Горев, рођен без ногу, као једно од бројне деформисане деце у атомском градићу, који заиста има мало разлога да живи и да се радује. Ево шта Горев каже о месту где живи:

„Ако би требало једном речју окарактерисати наш век, та реч ће бити *Атом*. За нас, становнике Партграда, та реч означава атомско предузеће недалеко од града које у нашим животима игра посебну улогу. А за овакве инвалиде као што сам ја оно представља и личну судбину.

Према нашој штампи, атомско предузеће близу Партграда израђено је као прво на свету предузеће тог типа за мирнодопске сврхе. Градили су га углавном затвореници. Њих су у великим групама пешке доводили из радно-

поправних логора којих је било много у области. По истеку одређеног времена одвозили су их некуд у теретним вагонима са закуцаним прозорима и под појачаном стражом.”

„Живи!” је један од романа АЛЕКСАНДРА ЗИНОВЈЕВА (рођен 1922. године, ратни пилот, члан КПСС, професор логике, доктор филозофије, емигрант и реемигрант – бомбардовање Србије искористио је као повод за повратак у Русију, а исте 1999. године је отворио Сајам књига у Београду). Његовом такорећи главном и без имало претеривања речено генијалном делу *Зјаїће висине* по дужини су налик романи *Жуїа кућа* и *У їрегворју раја*, а нешто краћи су романи *Иди на Голгоїу*, *Живи* и *Пара белум*. Међу његовим делима су и збирке песама *Јеванђеље за Ивана* и *Мој дом – моја їуђина*, књиге критичких радова *Ни слободе, ни једнакости, ни браїсїва, Ми и заїад, Комунизам као реалности, Ното sovieticus, Без илузија* итд.

Живећи на Западу, Зиновјев је написао још неколико књига у којима је подвргао жестокој критици и ову средину. Иако се често служи фантастиком и сатиром, главна одлика романа А. Зиновјева (за које је он сам сковао термин „синтетички жанр”) јесте потпуна објективност у приказивању људског друштва и принципа на којима оно функционише.

Превео с рускої и белешку сасїавио АНДРИЈ ЛАВРИК